

**POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE MGR. IVANY HOSTOVEJ, PHD.,
CHVÁLA ODCHÝLOK. SLOVENSKÁ POÉZIA A PREKLAD PO ROKU 1989**

Habilitačná práca Mgr. Ivany Hostovej, PhD., v podobe vedeckej monografie s názvom *Chvála odchýlok. Slovenská poézia a preklad po r. 1989* sa zameriava na vybrané aspekty prekladu slovenskej poézie do angličtiny v uvedenom období, zvlášť po vzniku Slovenskej republiky v r. 1993. Z jej rozsahu, premyslenej štruktúry, závažnosti otázok, ktoré si kladie, ako aj odkazov na najnovšie, zvlášť zahraničné translatologické výskumy vidieť, že Hostová je v tejto problematike doma, venuje sa jej dlhodobo a poctivo.

Okrem obálky s intersemiotickým prekladom básne, ktorý väčšina čitateľov identifikuje pravdepodobne až po prečítaní príslušnej kapitoly, ma hneď na prvý pohľad zaujal titul knihy i jej podtitul. Titul preto, lebo oxymorom „chvála odchýlok“ naznačuje, že na odchýlky v preklade, na ktoré sa doposiaľ pri analýzach prekladov nahliadalo ako na jav výsostne nežiaduci, škodlivý, rušiaci ekvivalenciu medzi originálom a prekladom, možno nahliadať aj z inej perspektívy. Podtitul skôr preto, že u čitateľov menej zorientovaných v slovenskej translatológii by mohol vzbudzovať dojem všeobecného náhľadu na preklad slovenskej poézie (teda aj do iných jazykov), ten je však v knihe len okrajový.

Musím sa priznať, že nepatrím k tým, ktorým by vo vedeckej monografii prekážali subjektívne alebo esejistické prvky alebo odchýlka od autorského plurálu. Tie, ktoré obsahuje Hostovej monografia, nijako neznižujú jej vedecký potenciál a navyše môžu translatologickú problematiku, zväčša uzavretú v odbornej komunite, priblížiť aj širšej čitateľskej verejnosti.

Práca je rozdelená do troch väčších kapitol nápadito nazvaných *Čítanie z diaľky*, *Čítanie zblízka* a *Písanie*. V *Čítaní z diaľky* sa vysúvajú do popredia kontextové, najmä sociologické aspekty prekladu, *Čítanie zblízka* sa zameriava na poetologické javy vybraných prekladov a v *Písaní* sa nám Hostová okrem iného predstavuje aj ako aktívna prekladateľka poézie do angličtiny.

Z metodologického hľadiska v prvej kapitole prevláda kvantitatívny výskum obohatený o tabuľky a grafy a dve prípadové štúdie venované Mile Haugovej a Milanovi Richterovi. Celá kapitola je prienikom do sociálnych a psychologických aspektov translatológie, pričom Hostová vychádza z výskumov autorov ako Bruno Latour alebo Pierre Bourdieu. Keďže som sa problematike prekladu slovenskej poézie do angličtiny svojho času venoval aj ja, pokladám za dôležité oceniť tento rozmer práce Ivany Hostovej. Moja monografia sa zameriavala najmä na poetologické aspekty prekladu, Hostovej kniha

posúva výskum danej problematiky do širších spoločenských súvislostí. Jednou z nich je napr. dostupnosť prekladov, čo ukázal prieskum vo svetových knižniciach prostredníctvom platformy WorldCat. Ten jednoznačne dokazuje, že vydanie knižného prekladu do angličtiny (zvlášť na Slovensku) ešte nemusí znamenať jeho širší prienik do povedomia v zahraničí. Tu sa priam ako nevyhnutnosť javí spolupráca s renomovaným zahraničným vydavateľstvom, o čom svedčí aj úspech výberu z poézie Miroslava Válka a či preklady poézie Mily Haugovej alebo Márie Ferenčuhovej.

V podkapitole *Export* sa okrem iného naznačuje aj vzťah centra a periférie vo „svetovej republike literatúry“ (Casanova). Možno by stálo za to takýto vzťah centra a periférie (v geografickom zmysle) bližšie preskúmať aj v domácom prostredí, pretože podľa môjho názoru v skúmanom období nastal aj v tomto posun v prospech periférie (aktivity mimobratislavských vydavateľstiev).

Podkapitola *Číslo, dostupnosť, ľudia* prináša aj otázku prekladu do materinského jazyka, ktorú možno pokladať za dôležitý faktor reálneho recepčného prieniku anglických prekladov slovenskej poézie do zahraničia. Naznačená tendencia (čoraz preferovanejší smer prekladu do materinského jazyka), samozrejme, naráža na dostatok takýchto prekladateľov, čo je v slovenských podmienkach, ako vidieť aj z tejto monografie, stále problém. Zvlášť markantné je to v porovnaní s českým kontextom, má to však svoje historické, spoločenské a ďalšie aspekty, ktoré na tomto mieste nie je nevyhnutné dopodrobna rozoberať. Predsa len sa situácia pozvoľna zlepšuje, čo vidieť napr. aj v tom, že kým vyššie spomenutému výberu z poézie Miroslava Válka *Zem pod nohami* pomáhali v polovici 90. rokov na svet Česi Ewald Osers a Miroslav Holub, dnes už na takúto výpomoc vydavateľa nie sú odkázaní.

Za vhodný kontrapunkt voči sebe navzájom pokladám dve prípadové štúdie zaradené na konci prvej kapitoly (Richter a Haugová), pretože dobre ukazujú rozdiel medzi inividuálnym úsilím o sebaaprezentáciu na jednej a o predstavenie kvalitnej literatúry na druhej strane. Súčasne to istým spôsobom relativizuje štatistické ukazovatele prekladanosti slovenských básnikov a poetiek do cudzích jazykov.

Druhá kapitola *Čítanie zblízka: Preklady Jamesa Sutherland-Smitha a Johna Minahana* sa zameriava na podrobnú komparatívnu analýzu prekladateľských postupov dvoch najvýznamnejších prekladateľov slovenskej poézie do angličtiny v posledných desaťročiach – Jamesa Sutherland-Smitha a Johna Minahana. Významne sa opiera sa psychoanalytické výskumy v translatológii (Lawrence Venuti, Serrano Tristán) a prináša nové podnety do výskumu prekladateľských stratégií, metód a postupov. Ako aktívneho prekladateľa ma zaujal najmä krátky freudovský exkurz v podkapitole *Prekladové prerieknutia, preklepy a zvyšky*, ktorý prináša nový, u nás doposiaľ – aspoň podľa mojich vedomostí – neuplatňovaný pohľad na tieto javy v preklade. Ten totiž naznačuje možnosť

pokladať ich nie za obyčajné preklepy, ale za motosenzorické chyby vkladajúce do textu význam, ktorý si v ňom prekladateľ praje nájsť (Tristán). Osobne sa k tomu staviam trochu skepticky – takúto možnosť nevylučujem, ale zrejme by to bolo treba podporiť širším výskumom. Žiada sa spýtať, či nemôže tzv. performatívne chápanie prekladu viesť k zakrývaniu deficitov v jednotlivých kompetenciách prekladateľa. Uvádzaný preklep Jamesa Sutherland-Smitha v preklade básne Mily Haugovej – zámena slov „neustále“ a „nestále“ – je podľa mňa skôr výsledkom nepozornosti pri čítaní ako nejakých hĺbkových psychologických mechanizmov a takých chýb nájdeme v prekladoch dosť.

Podkapitole o prekladoch poézie Márie Ferenčuhovej sa na tomto mieste ako jeden z jej prekladateľov z pochopiteľných dôvodov venovať nebudem, rovnako tak podkapitole venovanej prekladu poézie Janka Kráľa, na ktorom som sa podieľal ako jazykový redaktor. Zaujala ma však naznačená paralela Kráľovej tvorby s Wiliamom Blakom a jeho dvomi zbierkami na s. 149, čo by rozhodne stálo za bližšie preskúmanie.

Tretiu kapitolu *Písanie: preklad, teória, život* hodno uviesť citátom z nej, ktorý hovorí o „kreatívnom humanitnovedom písaní“. Štruktúrne sa totiž táto kapitola trochu vymyká z celku monografie jednak tým, že obsahuje kratšie reflexívne texty týkajúce sa rozličných aspektov prekladu, jednak osobnejším tónom, ktorý – ako som už naznačil vyššie – vôbec nie je na prekážku. Hostová sa prezentuje aj ako prekladateľka, „necháva sa prestupovať autobiografickým písaním a prekladovou praxou“ – nemusím zdôrazňovať, že tento postup od prekladu k teórii, ktorý Delphine Grass nazýva „autoteoretickými prekladovými memoármi“, má už v slovenskej translatológii istú tradíciu (Ľubomír Feldek, Blahoslav Hečko) a aj mne osobne je blízky.

Ako prekladateľ a zástanca tzv. prekladateľského optimizmu som sa pozastavil nad tvrdením na s. 161 v časti *Preklad a zlyhanie*: „... preklad je pre mnohých elegický žáner, fenomén z definície poznačený zlyhaním, neúspechom, chýbaním, nedostatkom, nemožnosťou splynutia s originálom, nostalgiou z neautenticity, smútkom, deficitnosťou, negatívnym morálnym súdom“. K tomu si dovoľím poznamenať: ľutujem takých prekladateľov, ktorí k prekladu už vopred pristupujú s týmto vedomím, a dosť sa obávajú jeho výsledku. Takéto pocity by mohli azda mať prekladatelia, ktorí majú od prekladu *nereálne* očakávania totožnosti s originálom. Ako však píše Ján Zambor, „totožnosť v preklade je romantizmom“ a nijaký príčetný prekladateľ ju očakávať nebude.

Hostová ako bádatelka sa suverénne pohybuje v medzinárodnom translatologickom priestore, čoho dôkazom je aj bohatý zoznam sekundárnej – a v jej prípade i často citovanej – literatúry. Zavše sa dotkne aj vzdialenejšej minulosti, ako napr. na s. 170 pri odkaze na Romana Jakobsona. Tu treba podotknúť, že by sa isto dali spomenúť aj ďalšie taxonómie z dejín uvažovania o preklade (Dolet, Dryden, Goethe a pod.), nie je to však primárnym zámerom tejto knihy. Aj preto, že jej vektor skôr smeruje

k budúcnosti prekladu a jeho výskumu, ako vidieť z uvažovania o využití webových prehliadačov alebo nástrojov umelej inteligencie pri prekladaní (tu poézie Petra Macsovszkého) alebo o preklad do počítačového jazyka. O intersemiotickom preklade (transmutácii) písal síce už Jakobson (1959), ale určite nemal na mysli preklad umeleckej literatúry do takéhoto jazyka. Uvádzané príklady takýchto prekladov vzbudzujú úvahy o možnom návrate k výdobytkom avantgardy a ich spojení s najnovšími technologickými výdobytkami.

Záverečná podkapitola *Preložiť (do) seba* sa od predošlých jednak odlišuje tým, že sa do knihy dostáva kontext ukrajinskej poézie a jej prekladov do slovenčiny, jednak na ne nadväzuje poukazom na konkrétny titul – preklad poézie ukrajinského emigranta Ilju Kaminského *Hluchá republika*, ktorý vznikol z anglického originálu.

Celkovo pokladám za dôležité oceniť na monografii Ivany Hostovej aj to, že do slovenskej translatológie uvádza nové termíny pochádzajúce zo zahraničných výskumov: sieť aktérov, zvyšok (remainder), rozšírené prekladové pole, pomalý jazyk, ekosystémy v preklade, homeoréza a pod. Do akej miery sa stanú v našom kontexte produktívnymi, ukáže až budúcnosť. Niektoré z nich, pochádzajúce od latinskoamerických autorov, napr. translusiferácia, translucinácia, transtieňovanie, mi pripadajú značne exotické a bez bližšieho vysvetlenia aj ťažko pochopiteľné.

Práca je napísaná vedeckým, no zároveň zrozumiteľným štýlom. Pri jej čítaní som sa musel vrátiť len k jednej vete na s. 167: „Autoteória je homologická s artefaktmi obývajúcimi periférie prototypových prekladových konaní prekvitajúcich v rozšírenom poli prekladu svojím výrazom a prístupom“ – nedalo by sa to napísať jednoduchšie? Ani z jazykového hľadiska práci bezmála niet čo vyčítať, jedine ak podobu „idiomov“ na s. 128. Okrem toho už len priateľská rada do budúcnosti: v slovenčine jestvujú aj iné zlučovacie spojky ako „spojka „tiež“, zvlášť vnútri vety.

Otázky do diskusie:

1. Z čoho podľa Vás vyplýva nižší záujem prekladateľov o staršie diela slovenskej poézie konštatovaný na s. 54?
2. Dali by sa nejako vymedziť hranice medzi ekvivalentne a performatívne zameraným prekladom?
3. Pred ktorými okruhmi problémov alebo výzvami stojí slovenská translatológia v najbližšej budúcnosti?

Záver:

Habilitačná práca Mgr. Ivany Hostovej, PhD., *Chvála odchýlok. Slovenská poézia a preklad po roku 1989* podľa môjho názoru po všetkých stránkach spĺňa kritériá štandardne kladené na tento typ práce, je jednoznačným prínosom pre vedný odbor translatológia, odporúčam preto po jej úspešnej obhajobe udeliť Mgr. Ivane Hostovej, PhD., vedecko-pedagogický titul docent v odbore habilitačného konania prekladateľstvo a tlmočníctvo.

Košice 21. 1. 2026

prof. PhDr. Marián Andričík, PhD.
Katedra slovakistiky, slovanských filológií
a komunikácie
Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach